

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural Amics de Teulada

II època - núm. 6 - Teulada, Tardor 2020

LA BELLVERNA

Revista de l'Associació Cultural

Amics de Teulada

II època, núm. 6

Teulada, Tardor de 2020

Consell de Redacció:

Mila Bisquert Salvà

Juanjo Bertomeu Oller

Jaume Buigues i Vila

Joan Ivars Cervera

Direcció, coordinació i maquetació:

Joan Ivars Cervera

Edita:

**Ajuntament de Teulada - Regidoria
de Cultura**

Associació Cultural Amics de Teulada

SUMARI

- Editorial: En temps de pandèmia 3
- Teulada en el cinema (Irene Buigues)..... 4
- Sobre l'educació bàsica a Teulada durant la postguerra. (II): Les llibretes escolars (Josep Antoni Ahuir i Jaume Buigues). 7
- Diari de guerra d'un teuladí (Joana L. Vila)... 11
- Mossén Francisco Cabrera Ortolà: capellà de l'ermita de Benimarco (Joan J. Cardona). 15
- La instauració de la II República a Teulada: les eleccions municipals de 1931 (3ª part) (Juanjo Buigues)..... 18
- Àgora literària: Belluernes (Joan L. Moreno) 21
- Produir oli a Teulada en temps de postguerra: L'almàssera de Vicent Vila (Joan Ivars)..... 23
- La Festa de la Mª de Déu del Roser a Teulada: bous, devoció i ball solt (Jaume Buigues)..... 27
- Paraules "in memoriam" o quasi (Vicent R Vallés) 30
- Les imatges del Fotoclub L'Andragó 32
- Testimoniatge gràfic 34
- L'ACAT es mou 35

Foto portada: Joan Ivars

Correspondència:

amicsdeteulada@gmail.com

Web ACAT:

www.amicsdeteulada.net

Núm. ISSN: 2660-5899

Dipòsit legal núm. A 436-2020

No és la nostra revista una publicació que es dedique especialment a reflectir la realitat més immediata que ens envolta, tot i que alguns articles la toquen de prop. Això no obstant, no podem de deixar constància d'un fet que passarà a la història, no sols de Teulada, sinó de tot el món: la terrible pesta -per dir-ho en la terminologia més usual en segles pretèrits- que ens està afectant a tots.

Des del mes de març passat estem vivint una situació que ha trencat per complet la nostra convivència entre familiars, amics i coneguts. Epidèmies més terribles (almenys pel que estem vivint) han colpejat els nostres avantpassats: les pestes medievals i de l'edat moderna, i sobretot la coneguda com "la cucarata" a 1918-1919, que es va endur la vida de molts dels nostres conciutadans.

En els temps tan avançats que estem vivint semblava que no seria possible una situació d'epidèmia com la present. Tanta tecnologia i avanços digitals i de tot tipus no han pogut parar aquesta catàstrofe. Ens sentim impotents i fràgils davant un huracà que ha somogut totes les nostres vides i consciències. Esperem que prompte ens despertem d'aquest malson. Confïem-hi.

Durant aquest temps, però no motivat per la pandèmia, hem tingut la grandíssima

desgràcia de perdre el company Juanjo Llobell Ortola, tresorer que era de l'ACAT i membre actiu, activíssim, en totes les nostres mampreses culturals. Trobarem a faltar durant molt de temps el seu somriure, la seua bona disposició per a qualsevol menester i la seua bonhomia. Deixa un buit difícil d'omplir. Et tindrem sempre en els nostres cors i en els nostres esperits!

Teulada en el cinema

Irene Buigues Sapena

La importància del setè art a Teulada queda palesa en l'actualitat amb la Mostra de Curts del Moscatell que enguany ja va per la cinquena edició, i són molts els que encara recorden les projeccions al Cinema Cervera i al Cinema d'Estiu. Teulada no és Dénia quant a producció cinematogràfica, això no obstant, són algunes les produccions que decidiren ubicar-se al nostre municipi. Ací vos deixem un llistat de pel·lícules que anirem desenvolupant al llarg de l'article:

- *El Hombre de la Isla* (1959)
- *La Camisa de la Serpiente* (1996)
- *The cold light of day* (2010)

El hombre de la isla (1959)

El tram que s'estén de Xàbia a Moraira va ser l'escenari natural d'esta pel·lícula, dirigida per Vicente Escrivà comptava amb la mexicana Marga López i un magnífic Paco Rabal amb el paper protagonista. El film es va rodar entre el 10 de juliol i el 10 de setembre del 1959, instal·lant el centre operatiu a Xàbia. No obstant, es registraren imatges a altres localitats com Calp, Guadalest, Altea o Benissa entre altres (Reig & Crespo, 2004). Entre els protagonistes de la pel·lícula es trobava Pilar Cansino, cosina germana de Rita Cansino (Rita Hayworth). El rodatge i l'estrena va ser un record inoblidable per a la població, i són molts qui recorden escenes de la pel·lícula (Paco Rabal i Marga López

vivien, en la pel·lícula, en una barraca ubicada al costat del Castell), així com el dia de l'estrena l'any 1961 amb el cinema d'estiu de Cervera de gom a gom, fet que va suposar que es tingués que habilitar una segona sessió.

Farà uns anys, al 2008, la vídua de Paco Rabal, va acudir a un homenatge al seu marit a Moraira, per tal de recordar el rodatge en la localitat i la seua vida dedicada al món del cinema. A l'acte acudiren personatges com Pierre Louis Thevenet (veí del nostre municipi), director artístic i guanyador d'un Goya a la millor direcció artística i d'un Oscar a la direcció de Patton.

Fig. 1. Extres en la pel·lícula "El hombre de la isla": Vicenta Oller "Marinero", Pepita Pinet, Rosita Neso, Elena Malonda, Vicenta Boji Llobell, Quica Vesa, Francisca (Esbardal), Amparo Oller, Fca. Sala Malonda. Font: Facebook Moraira, donde el mar descansa. Foto cedida por Amparo Oller.

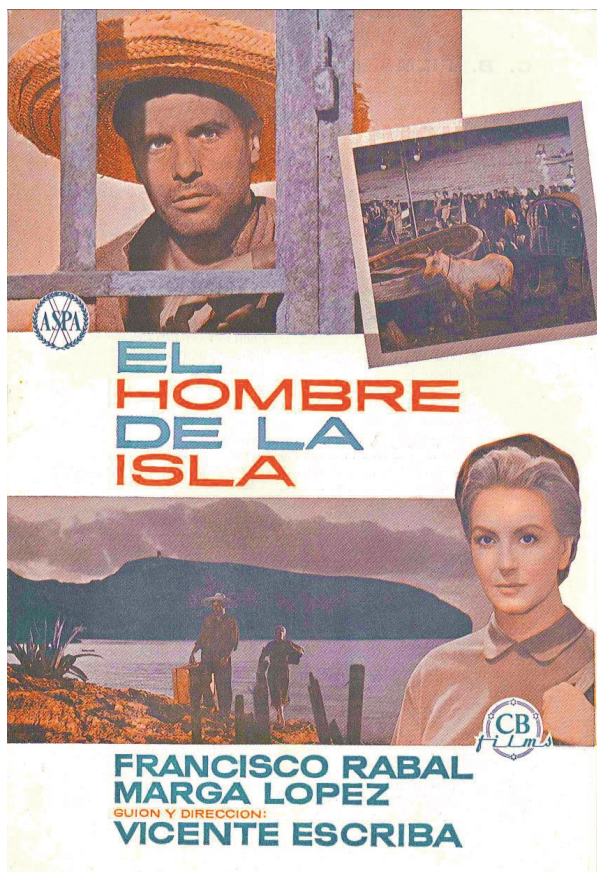

Fig. 2. Un dels cartells de la pel·lícula on es pot apreciar clarament el Cap d'Or. La fotografia superior a la dreta es correspondria amb la zona anomenada "el Portitxolet", on s'ubicava el Margenot. Font: Blog "Mitiquísimo"

Fig. 3. Escena de la pel·lícula. Paco Rabal i Marga López en la seua cabanya al costat del Castell de Moraira. Font: Cervantes Virtual.

Arxiu fotogràfic de Paco Rabal.

Fig. 4. Escena de la pel·lícula amb el Cap d'Or o Punta de Moraira al fons. Font: Cervantes virtual. Arxiu fotogràfic de Paco Rabal.

La camisa de la serpiente (1996)

Esta pel·lícula de producció valenciana, dirigida per Toni Canet, pretenia reviscolar el cinema valencià amb un equip 100% de la terra. Comèdia musical amb un pressupost de 133 milions i de dubtosa qualitat, la pel·lícula va passar sense pena ni glòria per les cartelleres, però ens va deixar imatges curioses del poble com simbologia franquista (el "yugo y las flechas") penjant del balcó del que era la seu de la Unitat del Poble Valencià a la Plaça de l'Església, l'actual casa veïna de la Casa Abadia. En la pel·lícula, rodada a l'hivern del 1996, s'observen molts extrems del poble repetint vives a José Antonio, i cartells que anuncien les falles del 1968, ja que les principals escenes rodades a Teulada estan fetes en la Plaça l'Església i representen dies festius. El nostre centre històric va compartir protagonisme amb el de Benissa *perquè els seus centres urbans no han variat en dècades i conserven físicament el color d'aquella època* (Toni Canet en: *Diario Información*, 28-1-1996). Els pobles mantienien l'ambient franquista dels anys 40's i 50's i el tipisme mediterrani, fet que va aprofitar el director. *Esta comarca*

ofereix un estímul espacial, uns paratges especials i uns pobles molt conservats. Resulta impossible buscar un poble amb estes característiques a menys de 30 o 50 kilòmetres de distància de València (Toni Canet en: Las Provincias, 28-1-1996).

Fig. 5. Cartell de la pel·lícula “La Camisa de la Serpiente”.

Font: Filmaffinity

The cold light of day (2010)

Ja més recentment, el dia 13 de setembre del 2010 s'inicia el rodatge a Moraira d'esta macroproducció estadounidense. Amb protagonistes de la talla com Bruce Willis, Sigourney Weaver o Henry Cavill, es tracta d'un thriller d'acció en el qual un jove estatunidenc (Henry Cavill) ha de salvar a la seva família del segrest esdevingut a Espanya durant les seues vacances. La pel·lícula agafa diferents plànols de Moraira (alguns d'ells apareixen al tràiler), sobretot el port, encara que també es pot observar en alguns moment el Castell i les finques dels Fortí. La pel·lícula compta també amb alguns plànols de La Granadella (Xàbia).

Fig. 6 Amb el vaixell atracat al port. Al fons les finques del Fortí.

Font: Foro La taberna del Puerto

Produccions frustrades

Pel que fa a produccions frustrades, tenim constància oral que *Pecado de Amor* (1961) dirigida per Luis César Amadori va iniciar el seu rodatge al nostre municipi, concretament a l'Ermita de sant Vicent Ferrer. Conten que molts són els teuladins i teuladines que acudiren a l'ermita amb el reclam de la seua protagonista: una jove Sara Montiel. En l'escena que es pretenia rodar, ella apareixia resant. Sembla ser que el director no deguera quedar molt content amb la fotografia de l'escena i finalment va decidir marxar-se amb l'equip de rodatge a la localitat veïna de Xàbia (Torregrossa, 2012) .

Bibliografia consultada:

BRU RONDA, Concepción (2012): *Moraira, lugar de cine, novelas y arte*. En: Facebook. Moraira donde el mar descansa.

CRESPO RONDA, Miquel; REIG PÉREZ, Antoni (2004): *Dénia, ciudad de cine*. Dénia, Ajuntament de Dénia, Regidoria de Cultura.

MARTÍ LAPEÑA, Vicent; SAU MONCHO, Jaume (2012): *Dénia, cámara... Acción!* Dénia, Falla Saladar.

PÉREZ TORREGROSSA, Paco: comunicació oral.

Sobre l'educació bàsica a Teulada durant la postguerra (II): Les llibretes escolars

Josep Antoni Ahuir* i Jaume Buigues Vila. Historiadors

En la segona part d'aquest article parlarem sobre el model educatiu franquista i presentem com a prova el contingut de les llibretes de l'alumnat d'educació bàsica durant el temps de la postguerra, concretament en els anys 50^l.

La victòria dels rebels franquistes contra el govern de la República va comportar una sèrie de conseqüències encaminades a trencar amb el model educatiu i escolar republicà, que es plasma, primer que res, en la depuració rigorosa de mestres. Es creen unes comissions depuradores que s'encarreguen de revisar la vida privada i pública dels/les mestres per decidir si se'ls/les havia de permetre continuar ensenyant o no, d'acord amb el comportament polític anterior, la seua conducta moral i religiosa, etc. Aleshores es decidia si se'ls/les permetia continuar en el magisteri, o si se'ls/les havia de castigar amb la inhabilitació i l'expulsió del magisteri. En aquell temps del *Glorioso Movimiento Nacional*, molts/es mestres acaben afusellats, els que pogueren s'exiliaren i qui passaren el raser de la comissió depuradora van ser obligats al trasllat forçós a una població fora de la província de residència, i no podien ser les limítrofes.

El buit que deixen els/les mestres inhabilitats/des s'omplirà, en un primer moment, per persones afectes al règim, per la qual cosa no se seguiran criteris pedagògics, sinó polítics, ja que les autoritats franquistes volien assegurar-se la fidelitat del magisteri de la *Nueva España*. No obstant això, els/les mestres tenien, en la majoria de casos, una situació precària pel que fa a sous i habitatges; ara bé, el nou règim els convertia en

una figura autoritària i repressora que calia respectar.

L'any 1940 es crea el *Consejo Nacional de Educación* (CNE), que serà un organisme de caràcter consultiu en matèria d'educació, el qual s'implanta per llei a fi de dotar de normes legals el sector de l'ensenyament del nou estat, ara bé, sota els *Principios del Movimiento Nacional* i en la doctrina de l'Església Catòlica, el nacionalcatolicisme, que són els que regeixen el règim nacionalista centrípet espanyol franquista.

El model d'ensenyament que implanta el bàndol franquista en guanyar la Guerra Civil, s'encamina a l'adoctrinament en els nous valors de l'Espanya franquista i a la rentada de cervell basada en l'exaltació de l'esperit nacional espanyol (amb assignatura pròpia, *Formación del Espíritu Nacional*), una educació religiosa forta i la separació de l'alumnat per sexes.

El fruit de totes aquelles directrius ideològiques franquistes es palpa en les llibretes de l'alumnat, de què ací us en presentem una mostra, que correspon als anys cinquanta del segle XX, quan impartien el seu magisteri a Teulada els mestres titulars D. Juan Ivars Ivars, D. Manuel Ferrándiz Escudero per als xics i per a les xiquetes a D^a. Rosa Llorens Casamajó i D^a. Mercedes Argisuelas Marzo.

La càrrega religiosa en l'educació, en aquells anys de postguerra era forta, pesava molt, com podem observar en les pàgines de les llibretes de l'alumnat del curs 1955-1956, amb la celebració del *Dia de la Fe*.

DIA-DE-LA-FE

DIA DE LA FE

El día 29 de octubre de 1933, José Antonio abrió su voz en el teatro de la Comedia para poner de manifiesto a los españoles los grandes males que la Patria venía padeciendo y cuál era el camino del remedio.

Los grandes virtudes del pueblo español estaban entonces adormecidas y era preciso tener fe, mucha fe, para coniar en su resurgimiento. Pero José Antonio tuvo esa fe, el milagro se produjo y la Patria se salvó.

Con la misma fe que los españoles de aquella época, los españoles de hoy prometemos continuar el camino que ellos emprendieron y ni por un momento dudaremos de los recursos espirituales con que España cuenta para resurgir y ser grande.

Antonio Almir Escrita 29 octubre 1956

EL F. de Juventudes

Desde los primeros días de su existencia la Falange concedió a la juventud un puesto de honor y fueron muchos los niños y jóvenes que antes de la Guerra de Liberación y durante ella realizaron actos heroicos.

Para encuadrarlos en el movimiento Franco creó el Frente de Juventudes el día 6 de diciembre de 1940. A él pertenecen los niños y jóvenes españoles comprendidos entre los 7 y los 21 años y en misión es prepararlos para relevar dignamente a los mayores en el servicio a España.

El Consejo ha probado muchas veces que "el Frente de Juventudes es la obra más querida del Régimen" y es natural que

Tampoc es descuidava, ni podem deixar de banda, la càrrega d'adoctrinament polític que propiciava l'estat feixista franquista encaminada a l'exaltació de l'*Espíritu Nacional*, i que es reflecteix en els quaderns de l'alumnat, tal com s'observa en les pàgines de les lliçons del curs 1954-1955 que ací us mostrem.

Arriba España

Para sacar a España del desastroso estado en que se encontraba en los años anteriores a 1936 y llevarla de nuevo hacia su grandera varios patriotas iniciaron un movimiento nacional cuya meta era conseguir la unidad de todos los españoles y revivir en ellos los grandes ideales de la época imperial.

Para ello fue preciso sostener una guerra civil de tres años de duración y realizar muchos sacrificios, pero hoy España se ve libre de sus enemigos y el movimiento nacional ha conseguido gran parte de sus objetivos: la lucha de clases ha terminado; el espíritu religioso ha vuelto a resurgir; los partidos políticos

así sea porque esta organización preserva y asegura la continuidad de este Régimen.

En sus filas se moldea el cuerpo y el espíritu de los futuros gobernantes de España y gracias a él la juventud se ve libre de influencias perjudiciales y de ideas extranjeras.

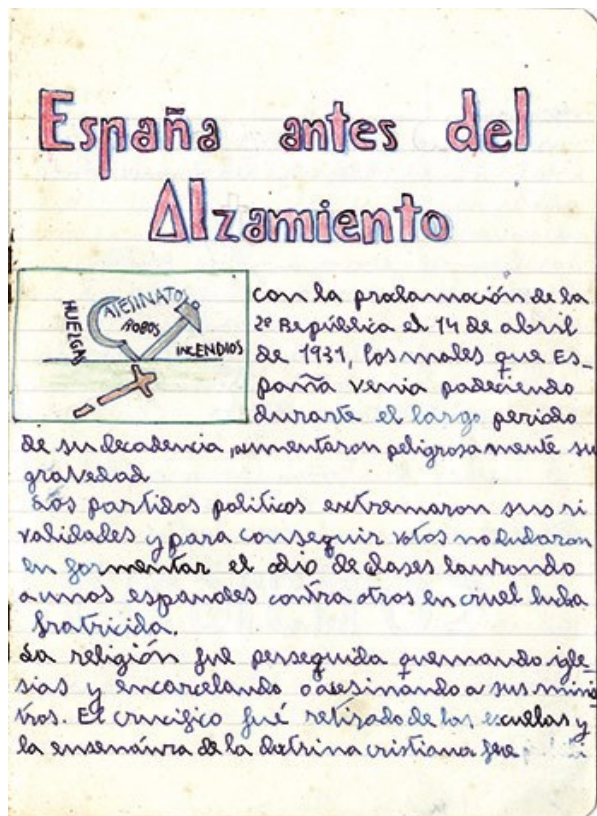
Antonio Almir

Escrita 16 Diciembre 1955

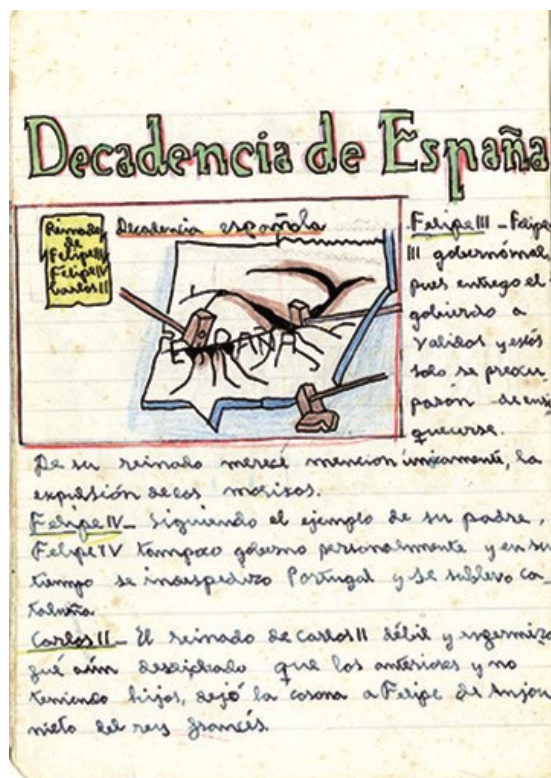
CONSIGNA

Perteneciendo alas Falanges Juveniles de Franco lograr servir a España

També tenia molta importància, en

aquells anys de repressió, la manipulació de la història de l'Estat espanyol, com es pot observar en els escrits i dibuixos dels xiquets, sempre ins-

trumentalitzada i distorsionada pel govern de la Nueva España.

A l'escola franquista, les aules estaven presidides pels retrats emmarcats de Franco, de José Antonio, també, en alguns casos amb el de la Immaculada Concepció i el crucifix sempre present, una mostra flagrant de la vinculació entre la política franquista i la religió i les seues celebracions. Ja que no comptem amb cap imatge de les aules de les escoles del municipi de Teulada, ací us en presentem una, amb tots els elements enumerats, d'una escola dels anys cinquanta, que us ajudarà a imaginar com eren les classes a les escoles de Teulada en aquells anys de postguerra.²

Com que el missatge subliminar anava

més enllà de les aules, com a cloenda, volem analitzar una fotografia individual, de l'alumne Antonio Ahuir Llobell, del curs de 1955-1956, en què rodegen la imatge del xiquet una sèrie d'elements simbòlics que resumeixen, no solament l'ideari de l'educació als anys cinquanta, sinó la de tot el franquisme. En la part superior tenim, d'esquerra a dreta, la Bíblia sobre un escaire, un compàs obert, una ploma i un llapis, elements d'una simbologia de què parlarem des-

prés. A continuació, *La Divina Comèdia* i *La cabaña del tío Tom*. Al centre hi ha els Deu Mandaments, el Calvari i el Sant Calze amb el Cos de Crist, el màxim de la simbologia religiosa pròpia del nacionalcatolicisme. A l'esquerra, hi ha els elements propis dels mites de la pàtria franquista, els bous, el molí de vent i el Quixot amb Sanxo, essència de la literatura cavalleresca castellana. A la dreta, els utensilis propis de l'ensenyament a classe com són els llibres, el tinter, el llapis i la regla... I al bell mig, la fotografia del xiquet amb els llibres de classe davant i el mapa darrere. De tot açò, la cosa més curiosa és que hi aparega el compàs obert sobre l'escaire i la Bíblia, una simbologia més pròpia de les lògies maçòniques que del nacionalcatolicisme. El compàs obert simbolitza per a la maçoneria el treball material i intel·lectual i tot allò que significa idees progressistes que tenen per objecte

fotografia de record escolar en temps franquistes.

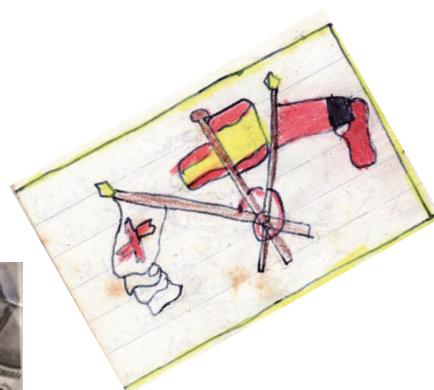
(continuarà)

* Article dedicat a la memòria dels meus avis teuladins, Pepe Ahuir "Torrero" i Maria Llobell "Sota".

Notes _____

1. Font de les llibretes, fotografia i informació: entrevista a Antonio Ahuir Llobell ("Antonio Sota" (Teulada, 1944)

2. Font. <https://www.hoyesarte.com/wp-content/uploads/2019/07/escuela-franquista.jpg>

instruir la humanitat, això sí, les causes i els efectes de les quals s'atribueixen a un ésser suprem. Quina cosa més curiosa per al marc d'una

Diari de guerra d'un teuladí

Joana Lluïsa Vila Buigues

Fernando Vila Llobell, de Teulada, era el meu pare, i és de qui vaig a parlar.

Ell era aficionat a escriure i ens va deixar anotades a un diari part de les seues experiències de la Guerra Civil Espanyola. Avui, per a mi i per a la meua família, és un important document que guardem.

A l'any 1936 Fernando tenia 22 anys. És el moment en què es va produir a Espanya el colp d'estat contra el govern de la II República, legalment establert a febrer de 1936. Aquest règim democràtic existia a Espanya des del 14 d'Abril de 1931.

Fernando havia estat *cursillista*, per a l'ingrés al Cos de Mestres Nacionals i estava treballant com a mestre a l'Escola Pública de la Pobla de Vallbona. Quan començà la guerra ell és un milicià de la Divisió 43, fidel a la República. Però va passant el temps i Fernando comença a sentir la contrarietat de qui no ha trobat resposta a les seues expectatives. Era una persona decebuda front al que ell esperava. Tant va ser així que el 15 de Juny de 1938, passà la frontera per França, dirigint-se a la part espanyola que deien "nacional". Jo crec que a les files de Franco tampoc va resoldre la seua insatisfacció, però les seues inquietuds buscaven respostes que mai va trobar.

Ací estan algunes de les notes del seu diari que amb gust compartisc.

"El día 15 de Junio de 1938 pasamos la frontera casi toda la División 43, después de pasar

muchas calamidades. El mismo día hicimos noche en el pueblo francés de (¿Saularás?), teniendo por cama la acera de la calle y las mantas que llevaba. A la mañana siguiente y después de desayunar tomamos uno de los coches que nos llevaban a Arreau, Cándido Cortés y otros compañeros, con los que tenía ya convenida la ruta en el nuevo viaje que teníamos que emprender tan pronto llegásemos al citado pueblo de Arreau. En dicho pueblo, iban preguntando uno por uno a todos los soldados milicianos a dónde queríamos ir, si a Irún o a Barcelona...

Después de hacernos la pregunta de rigor, delante de los agentes nacionales republicanos y autoridades francesas ocupamos un vagón de mercancías, esperando que la locomotora eléctrica nos trasladara al final de nuestro viaje. No obstante, a la mañana siguiente con gran sorpresa nuestra, aún nos encontrábamos en la misma estación, pues la noche la habíamos pasado en el vagón..." " Por fin, el día 17 de Junio de 1938, a eso de las 11, con gran alegría nuestra, la locomotora, después de anunciar su salida con un silbido, emprendió la marcha camino de Hendaya, llegando a Irún a las 8 o las 9 de la noche...

En dicha población, descendimos del tren y emprendimos el camino a pie hacia el puente Internacional de Irún. Antes de pasar dicho puente, nos tomaron el nombre, edad, y nos hicieron firmar la aceptación de entrar en la España de Franco y nuestra, con todas las con-

secuencias que pudieran derivarse. Todos firmamos muy deprisa, pues estábamos intranquilos por pisar tierra española, ya que no lo habíamos hecho desde tiempo muy lejano.

El mismo día con una alegría inmensa y contemplados por enorme multitud que se había estacionado a la otra parte del puente (la parte francesa) pudimos gritar, tan pronto dimos el primer paso para pisar tierra española (encima del puente), un fuerte “Viva España”, ya que en tierra francesa no podíamos hacerlo. Tan pronto terminamos de pasar el puente, nos saludaron los reflejos de los tricornos de la Guardia Civil dándonos la bienvenida, presentándonos los guardias toda clase de atenciones. Esa misma noche la pasamos en la Estación Internacional de Irún y en uno de los depósitos de mercancías arreglados a tal efecto. Recorriendo en coche el camino desde el puente hasta la estación, pudimos observar la destrucción de tan bonita población como es la de Irún, y que la guerra no retrocediendo en su programa de destrucción se había cebado para convertir sus mejores casas y calles en montones de escombros.

El día 18, después de hacer la ficha de policía y entrega del dinero que llevábamos (bajo recibo, (el mío llevaba el nº 12.515), a las 8 poco más o menos de la tarde, salimos para Bilbao, llegando a dicha capital el 19 por la tarde ya anocheado. En la ciudad se celebraba la fiesta de la liberación de la capital vizcaína por parte de las tropas franquistas. Un monumento, erigido con letras gigantescas que componían el nombre del Caudillo, se levantaba a la otra parte de la ría según se viene de la estación. En resumen: nuestra entrada en Bilbao fue la conclusión de la fiesta pues por todo el trayecto que tuvimos que andar desde la estación hasta la Universidad de Deusto, final de nuestro viaje, fuimos entre vivas

y aplausos a Franco, a España y al ejército, por la doble y tupida columna que formaba la gente a uno y otro lado de calles.

Nuestra entrada en la célebre universidad de Deusto, habilitada como campo de concentración de prisioneros políticos y de guerra, y el trato que se nos dio, tanto por un sargento de legionarios, como por el periódico “Hierro” de dicha capital, nos decepcionó muchísimo, pues el uno nos trataba como rojos peligrosos, y el periódico como prisioneros. Una reseña del día 21 decía: “estos desgraciados prisioneros de la 43 División...”, siendo así que nosotros éramos pasados por Francia, donde podíamos muy bien ir a Barcelona en caso de haber sido esa nuestra idea. Por lo demás, nuestra estancia en Bilbao nos fue bastante grata dentro de lo que es un campo de concentración.

El día 20 tuve una gran alegría, ya que pude ver a José Catalá Llobell (Chona), paisano mío. Estuvimos juntos hasta el día 22.

Ese día salimos con rumbo a Santander, a cuya capital llegamos el mismo día, siendo conducidos al Campo de Concentración de Prisioneros de Corbán, situado en San Román de la Llanilla, en la finca Corbán, donde se encontraba el Seminario Diocesano de Monte Corbán. En dicho campo al que llegamos después de andar unos siete kilómetros, estábamos 34 brigadas que a cien hombres cada brigada, sumábamos 3.400 hombres. Las condiciones de ese campo eran pésimas. Muchas veces no podíamos coger agua y mucho menos lavarnos la cara o la ropa. En esas condiciones y durmiendo en el mismísimo suelo estuvimos hasta el día 25, que nos trasladaron al Campo de Concentración de La Magdalena (antigua residencia veraniega de los reyes en sus tiempos. En el tiempo de la República

fue residencia de los estudiantes de la Universidad de verano de Santander).

El camino que separa Corbán de La Magdalena lo anduvimos a pie, pasando por delante del campo de fútbol del Sardinero, y la playa del mismo nombre. ¡Cuánto chalet! ¡Cuántos hotelitos y hoteles! ¡Qué palacios! En mi vida había podido admirar tanto derroche de lujo y de arquitectura moderna. Lo que más me llamó la atención fue un palacio magnífico que tiene una entrada interrumpida por una puerta de hierro central y dos laterales; la cosa más bonita que han podido ver mis ojos en sus 24 años.

Llegamos a La Magdalena y después de hacer un esfuerzo los soldados que componen la guardia de la entrada para abrir las pesadas puertas de hierro, entramos en el campo en correcta formación y custodiados siempre por guardias de asalto y soldados de caballería. Nos instalaron en un edificio que en tiempos de la Universidad de verano, en tiempo de la República, había sido un cine y que ahora sigue conservando su misma personalidad pero sin rodar la máquina, y aprovechando el local para dormitorio de 400 de los 500 que venimos. Así pasaron los días sin otra novedad que la de ver marchar cada día o cada dos días, a alguno que otro amigo o conocido en libertad.

El día 1 de Noviembre de 1938 salí con dirección a Miranda de Ebro a las siete de la mañana, llegando a dicho lugar a las siete de la mañana del día siguiente. Y el día 8 del mismo mes, a las tres de la tarde salí con dirección a Fraga, con el fin de incorporarme al Batallón de Trabajadores nº 12 (a) donde llegué el día 10 del mismo mes de Noviembre. En Alcarraz, provincia de Lérida descendimos del tren y anduvimos a pie hasta Lérida. Comimos la comida que llevábamos sin pan (sardinas en aceite) entrando

después de comer en la capital catalana, donde nos esperaba una camioneta para trasladarnos a Zaidín por Almacellas, llegando a dicho pueblo a media tarde y haciendo noche en el mismo (sin cenar).

A la mañana siguiente nos dieron la ración de pan que nos correspondía, dos latas de sardinas y chocolate (muy bueno pero poco); almorzamos y emprendimos la marcha a pie hacia Fraga (unos 12 kilómetros) a las ocho de la mañana. Llegamos a Fraga a las doce o a la una del mismo día, y después de formar una compañía con los 107 que íbamos, nos instalaron en un local bastante regular. A los tres días disolvieron la compañía (que era la 5ª) y nos destinaron o repartieron entre las cuatro restantes tocándome a mí la 2ª Compañía. Fui a trabajar con una pala nuevecita hasta el día 20. Este día, después de oír misa, al salir a la calle y estando formados para ir a trabajar con mi pala, me llamó el sargento de Plana Mayor y me dijo que pasaba como escribiente. Mezclada la alegría con el pesar (alegría por dejar la pala, y pesar por dejar a unos compañeros de Pedreguer), me marché con el sargento a incorporarme a mi nuevo destino.

Día 2 de Diciembre. Hoy como todos los días desde que estamos en esta masía, se nota el frío intensísimo. Después de haberlo pensado mucho, me he decidido hoy a escribir a Luisa mi novia, por medio de su abuela que vive en Francia.

Día 15. Hoy he visto a los de Pedreguer que han llegado esta mañana. Por un desacuerdo, les han hecho ir a Roselló (Lérida), por lo que ayer no pudieron venir en nuestra compañía.

Día 25 de diciembre. Hoy ha sido uno de los días que más he pensado en la familia: padres,

hermanos, tíos y primos, Luisa, etc.... poniéndome un poco triste. De todas maneras, yo he comido y cenado hoy bien, ¿y ellos? ¡Dios sabe el hambre que pasarán!”

A finals de l'any 1938, Fernando conta que els duen a Fayón (front de la batalla de l'Ebre), on tot el dia estan escoltant les explosions dels canons, i la caiguda de les bombes que tirava l'aviació. Este poble va ser un des llocs importants on es va desenvolupar aquesta batalla tan sanguinolenta i tan llarga i on actualment està “el museu de la Batalla de l'Ebre”, que guarda col·leccions d'objectes dels dos bàndols.

“Día 30 de Diciembre. He presenciado un acto emocionante; el retorno a este pueblo de Fayón, de los vecinos que se habían marchado por miedo a las armas guerreras. Las vecinas se abrazaban entre besos y lloros.

“Día 8 de enero de 1939. Cerca de las 14'00 horas han llegado muchas provisiones a la otra orilla del Ebro (la izquierda) con el fin de pasarlos a la orilla derecha, y llevarlos seguramente a Zaragoza en ferrocarril. Pude hablar con uno de Denia y otro de Villajoyosa. Ninguno de los dos era conocido. El capitán Jefe del Batallón me ha dado un jersey.”

“Día 15. Hoy ha sido uno de los días que más prisioneros han pasado por el río. Todos los días desde primeros de este año van pasando prisioneros, pero hoy se dice si habrán pasado de mil a mil doscientos. La radio ha anunciado la toma de Tarragona.”

“Día 16. Hoy también han pasado muchísimos prisioneros más que ayer. Dicen que no opone resistencia el ejército rojo, y que se entregan unidades enteras.”

A Fernando el traslladaren a Vinebre, a la part esquerra del riu Ebre. I d'allí va contar açò:

“Día 25. He dormido bien con mi camastro y mi colchoneta llena de paja. Después de desa-

yunar hemos ido a recorrer las trincheras que los rojos habían construido por la parte más alta del pueblo, encontrándome en una chabola, un pedazo de carta con la firma de Vicente Bertomeu, y dirigida a un tal Antonio, que no puede ser otro que Masó, ya que la división 43, y la Brigada 102, que correspondía a dicha división, y en la cual estaba yo y Masó con los rojos, ha estado en este pueblo. Después de comer, una chica me ha dicho que aquí mataron cuatro músicos, ignorando de qué Brigada eran. Me temo que uno de ellos sea Masó.”

Fernando va ser un mestre represaliat. Quan va acabar la guerra no va poder continuar la seua tasca a l'Escola Pública. Al seu expedient, encara que se'n va passar a l'Espanya de Franco, tenia la “taca” de republicà. I igual que els va passar a tanta gent que va sobreviure, ell estava marcat. I ja sabem tots la forta repressió que patiren i com va ser la vida de la gent republicana, al llarg dels anys que va durar la dictadura. A Teulada poguérem veure persones que patiren molt per poder treballar i menjar.

Estes han sigut part de les vivències de Fernando Vila Llobell, una de tantes d'aquelles persones que, com molts familiars nostres, visqueren un temps desgraciat d'odi, repressió i mort. Perquè les guerres no sols maten físicament... També desgracien i trenquen les vides d'aquells éssers que resten i que estimen a qui mor.

Sempre em pregunte com va haver persones que van ser capaços de sobreviure després d'haver viscut els horrors d'una guerra com aquella. Molts es tornaren bojós, i no tornaren a ser persones.

Mai més!

Mossén Francisco Cabrera Ortolà, capellà de l'ermita de Benimarco

Joan Josep Cardona Ivars

Cronista oficial emèrit de la vila de Benissa. Arxiver parroquial

Poques són les notícies que ens donen llum sobre els orígens de l'ermita dedicada a Sant Jaume apòstol en la partida de Benimarco. Aquest indret geogràfic compartit pels termes municipals de Benissa i Teulada té en l'ermita, amb la seva antiga escola i les dos o tres cases que l'envolten, l'espai comú on celebrar aplecs, festes i els serveis religiosos. El plànol cadastral de Benissa confeccionat als anys cinquanta del segle XX senyala¹ la ubicació de l'ermita íntegrament dins del terme benisser i a pocs metres del de Teulada. No obstant a escassa distància altre edifici comú, com ho és l'escola, està construït dins de la mateixa fita dels dos termes de forma que la casa de la mestra i l'escola comparteixen físicament els dos termes municipals. Tota mampresa feta en comunitat ha centrat en eixe espai el lloc on la gent de Benimarco s'ha reunit per raonar sobre els interessos generals de la partida rural. Es pot dir pròpiament que encara que els veïns per la naturalesa administrativa estan empadronats o a Benissa o a Teulada tenen com element aglutinador l'ermita, lloc on a banda del sentiment religiós de l'edifici té al seu costat una ampla era on festes, partides de pilota o l'esbarjo del vell "Bar Canyís" han proporcionat moments de trobada veïnal. Però en raó a si el domicili particular dels naturals de la partida està a un o altre costat de la fita de terme solen definir la situació geogràfica en Benimarco de Benissa o Benimarco de Teulada. També és comú afegir al topònim oficial un altre que pren el

nom d' "Els Benimarcos" i a Benissa vila és propi també conèixer aquella partida a més com Sant Jaume.

Parlar de l'ermita és pensar en un lloc d'adhesió i alhora de sospita del perquè de la seva construcció en un lloc concret. Fets miraculosos, paratge singular, emplaçament estratègic

per fixar poblament, etc. són preguntes que sempre apareixen a l'hora de buscar resposta del perquè de la seva construcció. Benimarco, segons el parer de Joan Coromines², corroborat també per Joan Ivars Cervera³ que en la carta de població referida a Teulada l'any 1277 la indica com "Beni marko" com un mossarabisme fa sospitar ser lloc poblat amb possibilitat d'algun tipus d'edifici comunal. Són hipòtesis que es plantegen en dos treballs diferents els investigadors benissers Antoni Banyuls i Teodor Crespo⁴. Són dos punts de vista que ells observen sobre la història de la benissera ermita de Santa Anna. Naix eixe supòsit al tractar de discernir el llenyatge d'una pedra cantonera on està esculpit l'any 1613 com a possible construcció. Els dos

historiadors no s'amaguen de dir que mantenen els seus dubtes quant a l'exactitud d'eixa cita. És una pregunta a la qual tan sols podria respondre l'arqueologia si en el moment de les intervencions de consolidació de l'edifici s'hagés manifestat un interès que anés més enllà de les obres de manteniment. Benimarco, voltada de bones terres de conreu sí podria tenir algun tipus de poblament en època molt abans de la reconquesta del rei Jaume I, però res es pot dir en clau definitiva més enllà de la proclama del seu topònim d'arrel mossàrab.

L'ermita de Sant Jaume pertany canònicament i administrativament a la parròquia de Benissa. L'arxiu parroquial no té notícia de la seva existència fins la Visita Apostòlica de l'any 1894 feta per l'arquebisbe Ciriaco Maria Sancha Hervás que la inclou juntament amb la de Pedramala, Santa Anna, Lleus i Pinos, encara que anys abans ja apareix, en 1845 citada en el *Diccionario Geográfico y Administrativo* de Pascual Madoz. No està en la visita de 1744 de l'arquebisbe Andrés Mayoral ni consta en l'informe de 1791 de l'arquebisbe Fabián y Fuero, com tampoc les de Pedramala i Pinos. En eixe sentit queda prou clar que la partida no compta amb ermita fins la primera meitat del segle XIX malgrat que l'afegit en ceràmica de la seva façana⁵ indique que és del segle XVIII. És un instant històric on les nostres terres ermes estan en ple procés de rompuda, es converteixen en bancals productius, s'incrementa la població i bona part dels termes de Benissa i Teulada incrementen la construcció de "*las casas de campo*" que es cita en l'esmentat informe de l'arquebisbe que s'inclou en les partides dites allí de Moràvit, Benuméit i Benumárcu.

Altra qüestió a discernir és la dedicació

de l'ermita a Sant Jaume. Mai està clara aquesta qüestió, però la devoció al patró sí està present en el panteó sagrat de la parròquia de Benissa que manté una imatge del sant en l'altar major de l'antiga església de Sant Pere a més d'estar dotat amb un benefici compartit amb Sant Pere no menys que en la important capella de la Puríssima Xiqueta fundat per Anna Maria Ivars, viuda de Pere Ivars i dotat amb 30 lliures que correspon a l'obligació de 52 misses anuals i servit en els seus inicis per mossèn Joan Ivars. Era, com es veu, una renda importat que li assegurava la còngrua al prevere posseïdor del benefici.

D'eixa forma el senzill altar de l'ermita el presidia una imatge eqüestre de Sant Jaume brandant una espasa i que en origen tenia als

peus del cavall blanc un soldat àrab que rememorava la victòria en l'any 844 del rei Ramir I d'Astúries contra les hostes d'Abdal Rahman III

on la llegenda parla de la presència miraculosa del sant escapçant caps dels enemics del rei asturià. En temps recents, administrant el culte de l'ermita els franciscans de Benissa, optaren per llevar dels peus del cavall el soldat i substituir la imatge del sant del altar per una altra on apareix en posició infant i com el clàssic peregrí . Bon propòsit que no va tenir continuïtat al tornar al seu lloc primigeni el sant sobre el cavall.

La capellania de l'ermita:

El servei religiós, en estar dins de la jurisdicció de la parròquia de Benissa, fou servit per preveres adscrits a ella. En no comptar l'arxiu parroquial amb els llibres racionals de primers de segle XIX no es pot saber quin sacerdot s'encarregaria de la cura d'ànimes. Altrament tampoc en el primer racional modern, que correspon a l'any 1872 fa cap referència als seus detalls administratius. Els posteriors no donen cap referència administrativa. Eixe buit documental únicament es pot explicar si es té en compte que els beneficis de la seva administració van dirigits a un capellà adscrit al clero parroquial que no té cap altra obligació més que servir a l'ermita i completar la seva còngrua amb els drets d'assistència al cor i, per suposat no estar subjecte a rendir comptes a la rectoria . Molt possiblement arran de la desamortització de Mendizabal i fets fora del convent els franciscans de Benissa, amb un clergat parroquial molt crescut, algun sacerdot exclaustrat es faria càrrec del culte de l'ermita. Alguns anys abans de 1936 la servia un dels vicaris parroquials i després de 1939 posseïren la cura d'ànimes els pares franciscans del convent benisser, fins el seu definitiu abandó del cenacle i passant la seva administració al rector de Benissa. En definitiva l'ermita, tal com podrien ser les de Lleus i Pinos, actuaven com una espècie de parròquia però subjecta en l'espiritual a la vigi-

lància del rector de Benissa.

(continuarà)

NOTES _____

1. Fulla 1ª polígon 12, Plànol cadastre de Benissa
2. COROMINES, Joan. "Onomasticon Cataloniae . Vol. I.
3. IVARS CERVERA, Joan "Els noms de lloc i de persona del municipi de Teulada"
4. BANYULS PEREZ, Antoni "L'ermita de santa Anna fora murs de la vila, cultura de la contrareforma, art i artífexs de la Benissa renaixentista" i CRESPO MAS, Teodoro " Benissa, des de les profunditats de la història. Una arqueologia de la cultura popular"
5. HORTELANO, Alberto "Ermites de l'antic terme del Castell de Calp" treball inserit en "Les cases de Torrat i la cometa de Calp"

Fotos: Joan Ivars

La instauració de la II república a Teulada: les eleccions municipals de 1931 (3ª part)

Juanjo Buigues Sapena

Malgrat la suspensió de la convocatòria electoral dictaminada pel Governador Civil que esmentàvem a l'anterior article, el 30 de maig es celebrava a Teulada un gran acte de proselitisme polític, on participaren destacades figures del Partit Republicà Radical-Socialista (PRRS) alacantí, com Eduardo Planelles Guijarro, Germinal Ros Martí, Alfredo Badenas Andrés i Fermín Botella Pérez, els quals es dirigien, des del balcó del Cercle republicà i introduïts per José Pastor Gisbert, al “*nombrós públic que es va estacionar allí per escoltar els discursos dels correligionaris d'Alacant*”.¹

Gran míting republicà un dia abans de les eleccions

Un dels esmentats oradors d'aquell dissabte, Alfredo Badenas, recordava que ja havia estat al poble fent difusió de les idees republicanes i que “*vindrà quantes voltes ho exigeixi la salut del*

El domingo, para calmar a la irridada muchedumbre que nuevamente pretendia hacer objeto de sus iras al culpable de la felonía, se decidió dar satisfacción al pueblo acudiendo a los comicios de igual manera que si la primera autoridad civil no hubiera decidido la suspensión de las elecciones. Y a la elección se fué, constituyéndose legalmente las mesas y votándose con gran entusiasmo.

El escrutinio dió el resultado siguiente:

Distrito 1.º Vicente Roselló Torres, José Baydal Baydal y Ricardo Romany Borja, republicanos. Jaime Buigues García y Jaime Oller Malonda, monárquicos.

Distrito 2.º Juan Bertomeu Ferrando, Bautista Vilá Buigues, Antonio Valles Vives y José Carrió Costa, republicanos. Vicente Bertomeu Cardona y José Oller Puig, monárquicos.

A última hora de la tarde, pedida por no se sabe quien, puesto que las autoridades no lo habían hecho, llegaron algunas parejas de la guardia civil. El orden fué completo.

mateix, doncs encara el caciquisme no ha mort, i la llibertat i el progrés d'aquest poble no podran desenvolupar-se mentre hi ha-gen cacics i caciquets”. A la seua arenga també advertia de que no hi havia de

fiar-se dels monàrquics que “*tracten d'enganyar a la gent fingint ser republicans*”, doncs, al seu entendre, únicament mereixia confiança el republicanisme del Cercle, format abans de l'adveniment de la República.

Per la seua part, Fermín Botella a la seua al·locució acusava “*als cacics locals per haver fet desaparèixer l'acta de protesta per a que s'anul·len les eleccions*”, evitant-se així que la voluntat del poble de Teulada pogués posar-se de manifest a través de les urnes.

De fet, a penes uns dies abans de la celebració d'aquests comicis a Teulada, la premsa republicana² encara denunciava que no anaven a dur-se a terme perquè “*no convé als elevats fins dels cacics monàrquics*”, lamentant la situació gene-

ralitzada que “*a la Marina els vells cacics cauen ara sobre la República com escopits*”, i que en el cas teuladí anava a suposar que els 11 regidors de la Comissió Gestora anaven a ésser substituïts per republicans “*de nou cuny*”.

La jornada electoral del 31 de maig de 1931

Així les coses, el diumenge 31 de maig els teuladins amb dret a vot (que es reduïen aproximadament a menys del 30% de la població total)³ eren cridats a les urnes, però la participació no superarà ni la meitat del cens electoral. Aquesta alta abstenció deixava palès el boicot d'aquests comicis per part del ‘senyoret’ i els seus adeptes, tot i haver afavorit la presència de candidats que representaven les seues posicions polítiques (de fet, el propi Romualdo Bertomeu era un dels candidats), a banda d'altres factors que pogueren influir, com l'escàs nivell de consciència política i cultura de participació a la vida pública que tenien les classes populars. Cal recordar que per a la majoria dels veïns anava a ser la primera volta que podien exercir el dret al sufragi a unes eleccions, i que potser la seua decisió d'acudir a les urnes va estar fortament determinada per aquells dels quals depenien econòmicament.

Aquests van estar els resultats d'aquella jornada, per districtes electorals i seccions⁴:

Districte Primer:

Secció Primera: 191 Electors convocats;
82 vots emesos (42,93% participació)

- Vicente Roselló Torres: 81 vots
- José Baydal Baydal: 81 vots
- Ricardo Romany Borja: 81 vots
- Juan Bertomeu Ferrando : 1 vot
- Antonio Vallés Vives: 1 vot

- Bautista Vila Buigues: 1 vot
- José Carrió Costa: 1 vot

Secció Segona: 241 Electors convocats;
104 vots emesos (43,15% participació)

- Vicente Roselló Torres: 99 vots
- José Baydal Baydal: 99 vots
- Ricardo Romany Borja: 99 vots
- Juan Bertomeu Ferrando: 3 vots
- Antonio Vallés Vives: 3 vots
- Bautista Vila Buigues: 3 vots
- José Carrió Costa: 3 vots
- Jaime Buigues García: 2 vots
- Jaime Oller Malonda: 2 vots

Districte Segon:

Secció Única: 436 Electors convocats;
188 vots emesos (43,12% participació)

- Juan Bertomeu Ferrando: 179 vots
- Antonio Vallés Vives: 179 vots
- Bautista Vila Buigues: 179 vots
- José Carrió Costa: 179 vots
- Vicente Roselló Torres: 8 vots
- José Baydal Baydal: 8 vots
- Ricardo Romany Borja: 8 vots
- Vicente Bertomeu Cardona: 1 vot
- José Oller Puig: 1 vot

La nova corporació municipal sorgida de les urnes

A banda de ‘peculiaritats’ com l'existència de candidats que no exerceixen el seu dret a vot, d'altres que reben vots per districtes on no es presenten, o inclús vots a candidats que no ha-

vien estat proclamats, la corporació municipal que sorgeix d'aquestes eleccions anava a estar composta per 7 regidors d'adscripció republicana (prèvia o sobrevinguda): Vicente Roselló Torres, José Baydal Baydal, Ricardo Romany Borja, Juan Bertomeu Ferrando, Antonio Vallés Vives, Bautista Vila Buigues i José Carrió Costa; i per 4 regidors monàrquics: Jaime Buigues García, Jaime Oller Malonda, Vicente Bertomeu Cardona i José Oller Puig. Serà Vicente Roselló, també regidor monàrquic proclamat el 12 d'abril i posteriorment destituït, qui inicialment ostentà l'Alcaldia en representació del PRRS.

La lluita continua

La premsa d'adscripció radical-socialista es congratulava d'aquests resultats a Teulada on, defugint de la decisió de la primera autoritat civil de la província, *"es va donar satisfacció al poble acudint a aquests comicis"*, calmant així *"a la irritada multitud que novament pretenia fer objecte de les seues ires al culpable de la fellonia"*⁵, en al·lusió a Bertomeu Rodríguez.

Per contra, aquesta política de fets consumats duta a terme pel Cercle d'Aliança Republicana teuladí era fortament censurada a les pàgines de la premsa vinculada a la Dreta Liberal Republicana⁶, demandant al nou Governador Civil, Víctor Rubio Chávarri (DLR), que restaurés la legalitat vulnerada substituint de nou l'Ajuntament pels 11 regidors proclamats segons l'article 29 de la Llei electoral. Així, aquestes eleccions van estar efectivament impugnades davant del Jutjat de 1ª Instància de Dénia.⁷

Aquesta lluita pel poder polític municipal es perllongaria durant tot el període d'existència de la II República (incloent els anys de guerra), i en els seus primers anys va estar condicionada pel reposicionament polític dels antics partidaris monàrquics, i els seus esforços per adequar-se a la nova realitat republicana, mudant les afilia-

cions, aliances i adhesions en funció dels seus interessos personals i de l'evolució de la conjuntura política nacional.

Així, podem concloure que la instauració del règim republicà a Teulada, i la celebració de les primeres eleccions municipals 'democràtiques', a penes va suposar canvis nominals entre aquells que ja controlaven el poder polític en temps de la Restauració borbònica, i del breu parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera. Serà només, arran dels resultats de les eleccions a corts de 16 de febrer de 1936, amb la victòria de la candidatura del Front Popular, i la substitució dels ajuntaments per comissions gestores afectes, quan es produirà una vertadera substitució al poder polític municipal.

NOTES

1. *El Luchador*, número 6.636, 2 de juny de 1931.
2. *Diario de Alicante*, 30 de Maig de 1931
3. Segons dades del Cens Electoral de 1930, només 868 veïns poden exercir el dret a vot, per a una població de 2.913 habitants. Cal recordar que les dones es trobaven excloses d'escollir o ser escollides, doncs el dret al sufragi universal femení es reconeixerà a Espanya a partir de la Constitució promulgada el 9 de desembre de 1931.
4. Font: Arxiu Diputació Provincial d'Alacant. Atinent al contingut de l'article 21 de la Llei Electoral de 1907, a l'haver d'elegir-se més de quatre candidats per cadascú dels dos districtes, cada elector havia de triar dos candidats menys del nombre dels que hagueren d'elegir-se; és a dir, al districte primer es podien votar fins a tres candidats, i al districte segon fins a quatre candidats.
5. *El Luchador*, número 6.336, dimarts 2 de juny de 1931.
6. *El Correo*, 21 de setembre de 1931.
7. *Rebeldia*, 25 d'octubre de 1931.

Escolta, xicona, reina. Tu no eres d'ací, ei que no? La teua cara no em sona, encara que no te la veig bé perquè portes la careta eixa que només se't veuen els ulls, però, aixina i tot, tu no deus ser d'ací, perquè en este poble ens coneixem tots, perquè és un poble menut i, si fores d'ací, me'n recordaria, de la teua cara, encara que portes la careta. Tu saps qui soc jo? Em coneixes? Jo soc Maria, la que viu al carrer del Mig, que tenia una merceria. Sí, dona, que el meu home, que va morir ja fa anys, es deia Vicent, i vivia també al carrer del Mig, a la mateixa casa que jo. Clar, com que no eres d'ací, no em coneixes. És igual, no té importància. Escolta una cosa, bonica. Tu no em faries un favor i jo t'estaria molt agraïda si me'l feres? Tu saps qui és Vicent? Un xicot que és mecànic, que té un taller de cotxes al carrer... al carrer... Com es diu? Ara no me'n recorde, com es diu el carrer. Un taller de cotxes d'eixos que arreglen cotxes, saps què vull dir? Doncs resulta que eixe xicot és el meu fill. Tu no em faries el favor d'anar al taller i dir-li: «Escolta, Vicent, tu no em coneixes perquè no soc d'ací, però vinc de part de ta mare, que es diu Maria, la que tenia la merceria al carrer del Mig, i m'ha dit que et diga que ara quan acabes la faena, que vages per ella, que ella no vol estar allí». Saps què passa, bonica? Que a mi no m'agrada estar ací, però el meu fill i la meua nora diuen que a soles a casa no puc estar

perquè soc molt major, noranta-dos anys, veges tu, i que ells no poden atendre'm perquè treballen els dos, i diuen que m'he d'estar ací. Però a mi no m'agrada, no saps com és? I, a més a més, m'han dit que ara no poden vindre a vore'm, perquè s'ha escampat no sé quina classe d'animallet que, si t'entra, et fas malalt i t'agarra tos i et falta l'aire i pots morir-te, i per això no poden vindre a vore'm, ni ells, ni els meus nets, ni ningú. Tu saps com és el cuc eixe? Què és, com una belluerna? A mi les belluernes no em fan por. Jo en veig a muntó totes les nits. Quan es fa fosc, per la finestra eixa se'n veuen una pila. Tot tot tot plenet, que jo dic escolta d'on han eixit tantes? Això és una plaga! Si t'esperes una miqueta, ara quan se'n vaja el sol les voràs. Per allí, per la finestra. Esta pastilleta per a què és? Ara me l'he de prendre? Si no em fa mal res. Només em fa mal el braç este, però és per la cosa esta que m'heu posat amb l'esperadrap. No m'ho pots llevar? I també em molesten els tubets estos que tinc al nas. No me'ls pots llevar tampoc? Tu saps quina nosa, tot el sant dia amb els tubets al nas? Què són, perquè no m'entre l'animaló eixe? I esta altra pastilla per a què és? Escolta! Quina agonia! Tot el dia amb les pastilles! Ara tot ho arreglen amb medecines. Si jo no n'ha pres mai, de medecines! Mai! Si em feia mal la panxa, substància d'arròs. Si tenia mal del gola o tos, un cotó en pèl enrotllat al coll amb oli calent i vis-

vaporup al pit, que era com una pomada que feia una olor fortíííissima, que t'entrava pel nas i per la gola i respiraves que pareixia que estigueres al mig d'un pinar. O a voltes et posaves un supositori... O, si tenies molt de mal, venia el practicant i et posava unes injeccions. Però, filla, ara tot ho arreglen amb medecines! Toca, què hem de fer! Bo, això que estava dient-te. Si vols ferme el favor —perquè jo no puc eixir d'ací, que, si no, aniria jo mateixa—, demà de matí, però que no siga a l'hora d'esmorzar, que no estarà, t'arrimes en un momentet al taller del meu fill, que és mecànic i arregla cotxes i es diu Vicent, com el meu home, que va morir fa anys, i li dius: «Escolta, que diu ta mare, Maria la de la merceria, que després, quan tanques el taller, no cal que vages ara mateix, no cal que et deixes la faena a mitges, quan acabes, que vages per ella, perquè ella no vol estar allí. Que se'n vol anar a casa perquè el menjar no li agrada, perquè no fa gust de res, sempre puré i pollastre al forn que no li posen ni un pessiguet de sal i això no fa gust de res, ni el puré ni el pollastre. I que tot és donar-li medecines i a ella no li fa mal res. I un dia que li feia una miquiua de mal la gola, en comptes de posar-li visvaporup li van donar més medecines. I que, com que ara no aneu a vore-la per culpa de l'animalet eixe, està sempre a soles i s'avorrix i tota ella és una tristor. Veges tu, com ha d'estar si no vos pot vore, ni a vosaltres, ni als nets, ni a ningú, que només que em veu a mi i no pot vore'm ni la cara perquè sempre vaig amb una careta. I que no la deixen eixir al jardí a passejar una miqueta, ni vore les altres persones

ni res. I vol que vages per ella i que la porteu a casa, perquè ella a sa casa està més bé que el món». Tu em faries eixe favor, bonica, i jo t'ho agrairia moltíssim? Una altra pastilla? Esta per a què és? Per a dormir? Per què me l'he de prendre? Si jo dorm bé. Mira, mira, mira! Ja comencen a encendre's les belluernes! Per allí, per la finestra! Mira si n'hi ha! Mira si n'hi ha! Que boniques, les belluernes! No com el cuc eixe tan roí. Bona nit, reina, bona nit. Recorda-te'n. Es diu Vicent i té un taller de cotxes. I jo em dic Maria. Maria, la que tenia una merceria al carrer del Mig.

Produir oli a Teulada en temps de postguerra:

l'almàssera de Vicent Vila

Joan Ivars Cervera

L'oli, un aliment bàsic

Des de temps molt antics l'oli d'oliva ha sigut, juntament amb la farina de cereals, sobretot del blat, i el vi, els tres productes derivats de cultius tradicionals de totes les terres de la conca mediterrània, des de les antigues cultures orientals fins als nostres dies, passant per Grècia, Roma, la cultura musulmana i quantes han navegat per aquesta mar nostra, bressol de la civilització que anomenem occidental. I totes han deixat la seua empremta entre els nostres avantpassats. L'oli d'oliva ha sigut – i ho és encara, però menys – un producte bàsic d'alimentació, tot i que tenia també altres usos.

El terme de Teulada tenia una bona extensió de terreny dedicat al cultiu de l'olivera. A quasi totes les partides s'hi podia vore els arbres carregats d'olives, que començaven a ser recollides cap al mes de novembre per a portar-les a les almàsseres del poble; i la temporada acabava sobre el mes de febrer. Les varietats més esteses eren la blanqueta, la mançanella i l'alfafarenca, encara que també se'n produïen d'altres varietats com la del cuquello o picual entre altres. Les partides que feien millor oli eren Canor i les Comes, segons algunes opinions, però per quasi totes les partides es conreava aquest arbre, en general per al consum particular.

Les almàsseres de Teulada

Fins als anys 60 del segle XX es produïa oli a les almàsseres particulars d'industrials teuladins. Sobre aquestos anys sabem de l'existència de

l'almàssera dels Garcia, situada a l'anomenat aleshores camí de la Mar (hui, avinguda de Sta. Caterina), l'almàssera de l'Emilia (posteriorment, de Romualdo Bertomeu, situada a la costera del Campanar), l'almàssera de Cabrera (situada en la casa cantonera entre el carrer dels Ferrers i camí de Xàbia), l'almàssera de Gallart (situada al carrer Nou, en la casa dels Borja Romany) i l'almàssera de Vicent Vila (situada en el camí de Binarrisc). A l'any 1954 s'inaugurava l'edifici de la Cooperativa Agrícola, on hi havia una almàssera i un cup per a fer vi. A partir d'aquest moment les almàsseres del poble van deixar d'elaborar oli, ja que la de la Cooperativa estava mecanitzada, i cap a finals dels 50 i principis dels 60 ja sols estava en funcionament l'almàssera de la Cooperativa. De la de Vicent Vila, ubicada fora del perímetre urbà, anem a aportar algunes dades, a partir de la documentació que va deixar i de les notícies que ens ha transmès la seua filla, Maria Vila Buigues.

L'almàssera de Vicent Vila, en temps de postguerra

Vicent Vila Ivars va heretar l'almàssera de son pare, José Vila Marco que estava al front d'aquesta empresa com a mínim al primer terç de segle XX; no sabem si amb anterioritat algun avantpassat seu ja hi treballava. L'últim propietari d'aquest molí d'oli (com s'anomena també a l'almàssera) va ser el mateix Vicent Vila, del qual venim parlant. Sense que sapiem quan va substituir son pare, tenim constància que abans de la guerra ja s'havia fet càrrec de l'empresa

paterna. Va seguir funcionant l'almàssera els primers anys d'aquest enfrontament civil i després va deixar de funcionar, fins a primeries de la postguerra, en què va reemprendre el seu funcionament; almenys en eixos temps tan difícils no va faltar oli per a casa.

L'almàssera (que en un document de 1953 se l'anomena "almàssera núm. 1") estava situada vora al camí de Binarrisc, en l'accés al barranc de la Font de l'Horta. Ocupava un espai longitudinal paral·lel al mateix camí, on hui s'alça encara el mateix edifici de l'almàssera però convertida en un restaurant, que ha conservat l'aspecte exterior, però amb un interior desproveït de tot el seu contingut relacionat en la producció d'oli. Un simple cartell ("Restaurant L'Almacera", amb mala ortografia), ens recorda el

que va ser. Fitant amb aquest molí estava el molí hidràulic de farina de Romualdo Bertomeu.

Les instal·lacions constaven de tots els elements que eren habituals en aquells temps: el trull o

Museu de l'Almàssera—Teulada (2020)

Trompallot de Benimassot (Font: Viquimèdia)

trompallot, les premses, la gronsa, la safa, els dipòsits soterrats per a contenir l'oli, els esportins, els cànsters de fang o de llanda, entre altres eines i utensilis. I especialment important era l'ajuda d'un animal de càrrega (matxo o burra) que feia girar el trompallot per anar xafant les olives i convertir-les en una pasta que, després de premsada, es convertiria en oli.

Tot i que des dels primers anys de la postguerra l'almàssera ja funcionava, la Delegació d'Indústria d'Alacant va anar renovant la seua autorització de funcionament varies vegades. A 1945, 1946 i 1947 se'ns diu que la instal·lació consta de "*dos prensas de husillo, un molino con rulo y un gato para prensa*". Uns anys més tard, 1953, s'especifica que hi ha instal·lats "*un molino de rulo, accionado por caballeria, tres prensas de husillo, accionadas a brazo mediante un tensor*", és a dir, eixe any té una premsa més. I queda autoritzat per als anys 1953-1954. En l'almàssera treballaven de manera habitual Vicent Vila, Pere Carrió i Antonio Meserildo; en algunes ocasions també ajudaven altres treballadors, quan hi havia més necessitat.

Durant els primers temps de postguerra hi ha un interès grandíssim per part de l'administració

del Govern de controlar la producció d'un bé tan valuós per a l'època com era la producció d'oli. Per octubre de 1941 arriba a les mans dels productors dos ordres provinents del *Sindicato Nacional del Olivo*; en una d'elles es preceptua als almasserers que *“al empezar los trabajos de molturación de la aceituna adquieren la ineludible obligación de comunicar los días 1º y 16º de cada mes la cantidad de aceite producido durante la quincena anterior...”* i això ho han de comunicar a la Comisaria de Recursos de la 4ª Zona i a les Delegacions del *Sindicato del General Olivo* de València i Alacant. En l'altra ordre d'aquest mateix any de 1941 s'especifica que *“se autoriza temporalmente a los Srs. Industriales reseñados al margen de esta localidad para que empicen a trabajar durante la presente campaña; advirtiéndoles que hasta que no obren en poder de los productores las declaraciones de la cosecha probables diligenciadas per la Delegación Provincial de Abasatecimiento y Transportes, se abstendrá de hacer entregas de aceite por reserva y por tanto quedará en depósito en las expresadas almazara”*. En ambdues ordres firma per delegació l'aleshores alcalde de Teulada, Pascual Pérez. Queda per tant molt evident que les autoritats del moment exerceixen un control ferri sobre la producció i comercialització de l'oli.

També durant alguns anys els almasserers es

Fitxa “Azul”

veien obligats a contribuir amb una quantitat de diners (3 pessetes al mes) per la subscripció a la *Ficha Azul del Auxilio Social*, una contribució per a serveis socials que, tot i que s'anomenava “voluntària”, resultava ser obligatòria, ja que del contrari els que s'hi negaven apareixien els seus noms a la premsa com a persones “mal vistes” pel règim.

La producció i comercialització d'oli

De 1941 és la primera documentació que tenim sobre la producció d'oli d'aquesta almàssera, encara que ja funcionava als anys 30, com ja hem esmentat abans. Seguint les ordres anteriorment esmentades, s'envien els formularis de Vicent Vila (que acaben sempre, com és preceptiu, amb la frase *“Por Dios, España y su Revolución Nacional Sindicalista”*) a partir del 2 de gener de 1941, continua en el mes de febrer i acaba en el període comprés entre 1 de novembre d'aquest mateix any i el 16 de desembre. És possible que els formularis de gener i febrer corresponguen a 1942, perquè d'eixa manera la temporada seria de novembre a febrer. En tot aquest temps es va produir la quantitat de

Arbitri de la Diputació Provincial

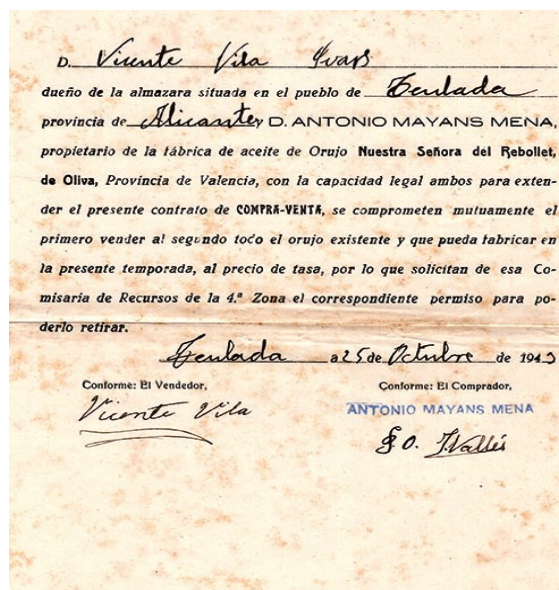
10.636,5 k d'oli. Sols en el formulari de l'1 de novembre s'especifica que es van moldre 3.580 kg d'olives, que es van convertir en 648 kg d'oli. En la resta de formularis d'aquest any no apareixen les quantitats d'olives molturades, sols l'oli

obtingut. Per a transportar les olives des de la finca de cada llaurador fins a l'almàssera, aquest necessitava un permís emès pel delegat local d'Abastos; d'aquesta manera tota la producció d'olives estava totalment controlada i no podia circular per les vies públiques sense el permís de conducció. També una volta produït l'oli, es necessita el permís administratiu per a portar-lo a les cases des de l'almàssera.

L'oli produït era de diferents qualitats; hi havia de la primera premsada, de primeres, i altres inferiors. La quantitat més important era d'entre 1º i 5º d'acidesa. S'emmagatzemava a la mateixa almàssera i es guardava una quantitat per a Abastos. En el compte de gener de 1942, d'un total de 9.038,50 kg d'oli, se'n destinen 660,50 kg a la Delegació d'Abastos. La resta era per als propietaris de les olives.

En general, l'oli era per al consum privat dels llauradors o propietaris, però també es destinava una quantitat per a la comercialització. Així, Antonio Mayans Mena, propietari de la fàbrica d'oli de pinyolada o brisa ("orujo") d'Oliva Nuestra Señora del Rebollet, li compra tot el producte que es produeix a l'almàssera de Vicent Vila durant la temporada 1943-1944. També de l'*almacenista* d'oli de Teulada Juan Moll Vallés tenim dos declaracions d'haver retirat 720 kg d'oli d'aquesta almàssera l'any 1945.

Una vegada l'oli al magatzem, es venia als particulars però durant cert temps hi va haver cartilles de racionament que impedié comprar tot l'oli que es desitjava, i això passava també amb altres productes com la farina, de primera necessitat. Cada família tenia una quantitat assignada i anaven completant-la amb els segells que s'aplicaven a les cartilles. Eren temps d'escassetats i penúries, en els quals funcionava molt l'intercanvi de productes (pansa per arròs, oli o sucre...) i l'estraperlo era moneda corrent per so-

Contrate de compra d'oli d'Antonio Mayans

breviure en uns moments d'extrema dificultat.

El final de les almàsseres

Entre els anys 50 i 60 les almàsseres de Teulada van anar deixant de produir oli. El principal motiu va ser que en 1954 s'inaugurava el nou edifici de la Cooperativa Agrícola Sant Vicent Ferrer, en el qual hi havia un cup per al vi i una almàssera més moderna i amb més capacitat de producció. L'almàssera de Vicent Vila va deixar de funcionar el dia 29 de desembre de 1955 i el propietari ho feia *por no convenirle continuar*, segons consta en el document de baixa de la Contribució Industrial. Des d'aleshores l'edifici continua en peu, però sense la seua funcionalitat anterior.

Des dels anys 60, la producció d'oli a Teulada ha anat minvant i després de desaparèixer les almàsseres privades, també ha deixar de produir l'or groc la Cooperativa Agrícola St. Vicent. Afortunadament conservem quasi tota la maquinària i utensilis que podem contemplar en un esplèndid museu que ens dona a conèixer aquell món tan arrelat al nostre passat i a la nostra cultura.

La festa de la Mare de Déu del Roser a Teulada: bous, devoció i ball solt

Jaume Buigues i Vila

Les festes religioses formen part consubstancial del nostre Patrimoni Immaterial, tot i que romanen exposades a variacions, evolucions i fins i tot a la seua desaparició a causa de les modes, els canvis socials i les maneres de pensar de les persones que les organitzen o que fins i tot les deixen finir, com és el cas de la festa dedicada a la Mare de Déu del Roser al municipi de Teulada, una d'aquelles celebracions que en altre temps foren importants, i que avui ben poques persones coneixen de la seua existència.

De la festa de la Mare de Déu del Roser celebrada a Teulada hem pogut trobar informació en la premsa del segle XIX, concretament en el periòdic de Madrid "*El Heraldo*"¹ del dimecres 23 de desembre de 1846, que, a la seua pàgina 3, se'n fa ressò de la celebració de bous que s'hi organitzen a Teulada en honor de la Mare de Déu Roser i de les característiques curioses que ha de tenir l'animal de color negre amb la seua llista blanca al llom, en els següents termes:

—TEULADA.—*En este pueblo las fiestas que se hacen en obsequio de Ntra. Sra. del Rosario son tan originales que consagraremos algunos renglones para describirlas por lo curiosas que son; baste decir de que entre los capítulos establecidos y que obran en el archivo para la función, uno de ellos es de que el buey ó el bou haya de ser de Sierra Morena, de pelo negro con una lista blanca en el espinazo, bien fornido, entero, de cuatro años, sano y que no haya trabajado.*

No obstant que aquesta notícia únicament parla de la curiositat del bou de *Sierra Morena*, de les seues peculiaritats i res més, hem

pogut conèixer gràcies a la memòria d'algunes persones nonagenàries² altres components de la festa, com és la celebració el *ball solt*, de què després en parlarem i els actes que es desenvolupaven aleshores.

Quan arranca la devoció i la celebració de la Mare de Déu del Roser a Teulada?

En primer lloc hem de dir que aquesta advocació mariana de la Mare de Déu del Roser té el seu origen en l'orde dels dominics, al segle XIV, i són aquests frares predicadors qui s'encarreguen de difondre el seu culte fora dels convents. És per això que pensem que aquesta devoció arriba a Teulada de la mà d'algun dels dominics de la localitat, tot i que algú puga pensar que la va portar el propi sant Vicent Ferrer, a qui el romancer popular dedica aquesta cobla:

*A la Verge del Roser
demane favor i ajuda
per a que em done poder
per a parlar en finura
del gran sant Vicent Ferrer.*

Encara que no tenim constància documental de l'origen d'aquesta devoció a Teulada, ni podem afirmar que l'hagen impulsada els dominics, sabem que abans del segle XVII, l'església de santa Caterina comptava al seu interior amb un altar i un vas per a enterraments dedicats a l'advocació de la Mare de Déu del Roser. En aquell temps, en què la Mare de Déu del Roser es representava com una *Mulier amicta sole*³ amb el Xiquet, la seua festa es celebrava 8 de maig, "la Rosa"⁴. No obstant això, arran de la victòria en la batalla de Lepant, el dia 7 d'octubre de 1571, el papa Pius V institueix, en l'àmbit general de l'església, la festa a la Mare de Déu del Roser,

com l'advocació del rosari, el 7 d'octubre. Aleshores es trasllada la data de celebració, del 8 de maig, al primer diumenge d'octubre. Açò provoca que les poblacions que li tenien devoció a aquesta advocació mariana moguen la festivitat a la tardor. És a partir d'aleshores quan es produeix en l'àmbit popular la confusió amb el mot "Roser" i les dues advocacions de la Mare de Déu, ja que popularment aquesta denominació mariana, tant es fa servir per fer referència al "rosari", com al "roser" (planta de les roses), fins a l'extrem que en la iconografia popular s'hi representa aquesta Mare de Déu amb les roses i el rosari, i antigament amb els rajos resplendents del Sol, com podeu observar en la imatge adjunta.

Imatge:
Àlbum de
mostres
Abadal.
Làmina
37. Biblio-
teca de
Catalunya

A Teulada sabem, per les fonts orals, s'hi feia festa a la Mare de Déu del Roser, fins a l'any del colp militar del general Franco i la consegüent guerra civil (1936-39), els dies 6 i 7 d'octubre, i que hi havia una imatge d'aquesta advocació mariana a l'església parroquial de Santa Caterina i una altra pintada sobre taulells ceràmics, a una fornícula que hi era a la façana de la casa del carrer del Mig que enfrontava amb el carrer de la Sala, avui enderrocada a causa de l'ampliació de la plaça del Porxe. Aquestes dues imatges van estar destruïdes en la revolta iconoclasta de l'any 1936 i de cap d'elles s'ha conservat cap mostra gràfica, així que no podem saber si la imatge de

la Mare de Déu a qui se li retia culte a Teulada duia a les mans un rosari, una rosa o ambdós elements.

Al segle XVII, després de l'expulsió dels moriscs un grup de famílies de Teulada anaren a repoblar el Real de Gandia, que havia quedat completament despoblat, i com que allí hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu del Roser, aquells teuladins continuaren amb la devoció a aquesta advocació mariana i la celebració de la seua festivitat al seu nou poble. Una festa que s'ha conservat fins al dia d'avui a aquella població de la Safor, on s'hi ballen unes danses molt antigues i particulars, que amb tota probabilitat portaren els teuladins al Real de Gandia⁶. A Teulada, en canvi, la festivitat del Roser, en entrar el segle XX, era una d'aquelles celebracions que anava progressivament caient en declivi. Havia tingut els seus moments d'esplendor abans del segle XX, i amb anterioritat a la seua abolició s'havia reduït a la revetlla i a la festa religiosa, perquè els bous, de què se'n feia ressò la premsa del XIX, havien deixat de córrer pels carrers de la Vila, bastants anys abans.

El vessant festiu de caire popular, que tenia el seu lloc de celebració a la plaça del Porxe⁵, per proximitat a la fornícula de la Mare de Déu del Roser, consistia en els actes que ara detalllem. La vespra de la festa, el 6 d'octubre, es feia l'anunci de la celebració amb un gran volteig de campanes a migdia i cap al tard se celebrava la revetlla, que consistia en una dansada de *ball solt* a la plaça del Porxe⁷. A l'endemà, en albirar el dia 7 d'octubre, festivitat de la Mare de Déu del Roser, es cantava el "*Rosari de l'Aurora*" pels carrers de la Vila com a despertada i inici de la festa. Després, a mitjan matí, se celebrava la missa major cantada a l'església de santa Caterina, i a la vesprada es feia la solemne processó en honor a la Mare de Déu del Roser, l'itinerari de la qual transcorria, amb eixida i retorn a l'església, pels carrers de la Sala, del Mig, de l'Hostal, de Dalt i l'Església, com en la vuitada de Corpus.

El ball solt a la Mare de Déu del Roser

El *ball solt*, la coreografia del qual consistia en formar un cercle de balladors al mig de la plaça del Porxe (com en el ball de rogle), està avui totalment perdut a Teulada i a la resta de pobles de la Marina. No obstant això, i per conservar-se encara viu a Faura⁸ i a altres poblacions dels camps de Túria i Morvedre, sabem que el ball consistia en una dansada en què els balladors (homes i dones) agrupats en un rogle ballaven al ritme de la combinació de la música del fandango, de les seguidilles i de la jota, les quals s'interpretaven sense interrupció i de manera conjunta.

En el procés de recerca al voltant dels elements que configuren aquesta celebració havíem especulat sobre la relació entre la ballada a la Mare de Déu del Roser de Teulada i les danses del Real de Gandia, però resulta que, si bé la base del *ball solt* és el fandango (un ritme antic, també conegut arreu del territori valencià com l'u -el qual és la base del popular dotze i u-), el fet de comptar aquesta modalitat de dansada amb el ritme de les seguidilles, que és menys antic que el fandango, i amb la jota (l'origen de la qual data del segle XIX i la seua difusió provoca l'arraconament de les seguidilles), fan que siga poc probable que els repobladors teuladins del Real de Gandia traslladaren aquesta modalitat de ball des de Teulada a la Safor, o pot ser que si, que allí el ball dels teuladins s'haja conservat fossilitzat en la dansada del Real, i ací haja evolucionat, amb la incorporació de nous elements, en el *ball solt*. No obstant això, i com que el ball solt és una evolució modernitzadora de ritmes més antics, tal vegada siga possible determinar, per alguna persona especialitzada en danses antigues, a partir de l'anàlisi del ball conservat al Real de Gandia i les passades del ball solt de Faura, com podia ser el ball primigeni que es celebrava a Teulada amb motiu de les festes a la Mare de Déu del Roser. Tan de debò

es puga fer realitat aquesta especulació com a fruit d'una recerca i es puguen recrear i tornar a ballar, per la tardor, aquelles danses antigues a Teulada. Pot ser fòra interessant incloure-les en la celebració del dia 9 d'octubre, diada del poble valencià, com antiga senya d'identitat teuladina.

NOTES

1. *El Heraldo. Periódico político, religioso, literario e industrial. Edició de Madrid, núm. 1.386.*
- 2 Informació facilitada per Teresa Buigues Ivars (1895 – 1980), Anna Mª Vila Buigues (1899 – 1990), i Maria Vila Buigues (1923).
3. La representació de la Mare de Déu com una *Mulier amicta sole* (dona vestida de Sol), en l'actualitat l'Església l'ha reservada a la Mare de Déu de l'Assumpció.
4. Festivitat encara viva en l'actualitat a la població veïna del Poble Nou de Benitatxell el primer diumenge de maig
5. A l'interior d'aquesta casa de la família Espinós que ocupava l'actual buit de l'ampliació de la plaça del Porxe, i que tenia accés des del carrer del Mig, hi havia un plafó ceràmic dedicat a la Immaculada que, en desmantellar-se l'immo-ble, s'ha conservat i del qual en parlarem en una pròxima ocasió.
6. Mahiques, Vicent (2012). *La Dansà del Real, 400 anys d'història (1610-2010)*. Edicions del Bullent.
7. Per la festa de sant Martí, l'11 de novembre, a més de la confecció i cercavila dels fanalets, es feia ball solt al carrer d'Avall, on hi havia la fornícula amb la imatge del sant.
8. Ens informa Joan Bta. Martí (Faura).

Paraules “in memoriam” o quasi

Vicent R. Vallés

“Les paraules són com les fulles dels arbres: unes naixen i altres moren”. Continuem publicant paraules usades durant molt de temps i que ara moltes d'elles romanen oblidades o s'utilitzen poc. Per recordar-les i deixar constància del perquè s'utilitzaven, en aquesta nova publicació recopilem paraules que es corresponen amb les lletres L, M, N i O. En edicions següents de *La Belluerna* seguirem amb la resta de mots arreplegats.

L

Llander. Reparador d'atifells de ferro i llanda.

Llanterner. Persona que treballa objectes de llauna, per extensió, fontaner.

Llata. Trenat de brins de palma de margalló.

Llaurício. Persona inculta, mal educada.

Lleixiu. Dissolució que s'elaborava amb cendra, calç i aigua, per a escaldar la pansa.

Llémenes. Ous dels polls en el cabell del cap.

Llevat. Massa de pa fermentada per a fer el nou pa.

Llom . Zona lumbar (mal de lloms).

Lluendo. Es diu la persona roí, llesta, espavillada, dimoni.

Llúpia. Protuberància en la pell, bony.

M

Malcorar. Entristir, afligir, irritar, fer encendre.

Manil. Peça de tela de llana ratllada en roig utilitzada per tapar el pa sobre la post. I també tovallola a ratlles que s'usa a tapar el pa cuit.

Mansalva / A mansalva. En gran quantitat, moltíssim. *Plou aigua a mansalva.*

Mansoni. Es diu de la persona vaga o malfeinera.

Mantela. Peça de vestir semblant a la “toca” però més curta i menuda.

Marà[da]. Anar uns dies de descans a la mar a prendre els banys.

Mardà. És el mascle de l'ovella i per extensió es diu, com a insult, de la persona animal.

Màrfega. Matalaf farcit amb pallots de dacsa.

Maurà. Ventall elaborat a base de llata.

Maxcar. Barbarisme “mastegar”.

Maxuxo. Es diu de la persona soltera, fadrina, no casada, de més de quaranta anys.

Mendricó. Desganat, poc menjador, delicat en el menjar.

Merxo. Ferida.

Mintso/Minso/Minro. Exclamació per dir l'important una cosa.

Missa major. Es deia de la missa principal i que era cantada.

Misto. Llumí.

Morral. Mala persona, grollera en en tracte.

N

Negrelló. Persona morena de pell obscura.

Nosa. Cosa que molesta, que dóna fàstic. *Això em fa nosa.*

Nyespla. Galtada, colp violent.

O

Onça. Mesura de pes i líquids, que equival a la dotzena part d'una lliura. *Una onça de safrà, colònia o xocolata.*

Orsa. Recipient de ceràmica que s'utilitzava per a l'elaboració de la salmorra i el *frito*.

P

Palafanguer. Persona que no fa les feines bé, que treballa malament, no professional.

Palandan. Es diu del jove sense vergonya, descarat, cara dura.

Pallissa. Estància a cobert on es guardava la palla i menjar dels animals.

Pallot. Fulles (seques) que envolten la panolla de dacsà.

Palpa. Persona distreta, que no li condeix la feina, que treballa lent.

Pamplina. Adulació, cosa fingida (fer la pilota).

Parer. Opinió, parèixer. *Donar el seu parer.*

Parrús. Jocosament, vagina. *Ves i toca't el parrús!*

Pedaç. Tros de roba cosit sobre una peça de vestir deteriorada.

Pellissa. Peça d'abric folrada de pell d'ovella. Jupa, caçadora.

Pencar. Treballar de valent, sense reposar.

Percal. Es diu d'una persona ruïnosa, mala.

Percasser/a. Es diu d'una persona interessada, aprofitada, arplegadora, mesquina.

Perissó. Malnom que es dona als oriünds de Benissa.

Pern. Peça metàl·lica per a tocar la porta (a Teulada). Picaport.

Peroler. Que fa calders, perols, o els repara.

Pessigolles. Cosquerelles.

Picó. Barreta de ferro d'uns 20 cm, usada per trencar ametlles. Mà de morter.

Pillo/a.-Pillet/a. Persona suspicax.

Pingo/a. Persona Inquieta, *traviessa*,

Pitna. Cataplasma per al dolor, s'apegava al cos sobre el lloc adolorit.

Pitral. Peça que es col·loca sobre el pit del matxo per aparellar-lo.

Planasso. Nom que se li dona a un tros de la mar (de fons subaquàtic pla) a la badia de Moraira.

Platera. Safa o llibrell per a rentar o llavar-se les persones.

Poliment. Preparat químic líquid, a base de resina i alcohol, que s'usa per polir superfícies.

Polimentador/a. Persona especialista en l'elaboració del poliment i en polimentar els mobles.

Polit/polida. Crescut, gran, robust. Es deia dels bebès que es criaven bé.

Pollo/a. Castellanisme referit a xics o la xiques elegants, galans.

Porquejar. En la matança del porc, el treball de fer embotits i demés elaborats.

Portamantes. Reixeta que es col·loca darrere del seient de la bicicleta per transportar equipatges.

Post. Taulell de fusta per a portar el pa a coure al forn.

Potingar. Mimar, malcriar amb l'administració de potingues.

Potingues. Ús despectiu de cremes, cosmètics i tractaments per millorar la imatge.

Pouer. Persona que cava pous i cisternes i les empareda.

amb la col·laboració de Jaume Buigues

Una imatge, mil paraules

Les imatges del fotoclub L'Andragó

Carlos Giménez

Pepe Buigues

Maria Mengual

Testimoniatge gràfic

Teulada anys 30 s. XX: Veïns al carrer de Dalt/ Pça. Església

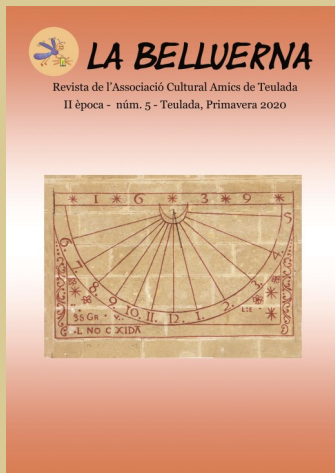
Autor: Juan Ivars Ivars. Arxiu: Joan Ivars Cervera

Any 1955: Veïns del c/ Roquetes (abans General Mola), confeccionant adornaments del carrer per a les festes de Sant Vicent—Autor desconegut. Fons.: Maria i Antonio Ahuir Llobell

L'ACAT es mou

Últimes activitats de l'Associació Cultural Amics de Teulada

La Belluerna núm. 5

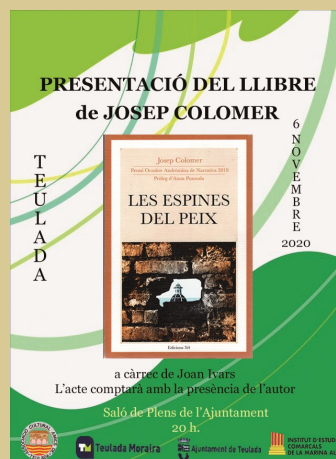

Presentació de la novel·la del teuladí Francisco Llobell "La huérfana judía"

V Mostra
Curtums de Moscatell

Ruta
de les llegendes de por

Presentació del llibre
de Josep Colomer
Les espines del peix

